

De derdewereldbeweging: nieuwe sociale beweging en netwerkbeweging

PATRICK DEVELTERE

Docent Politieke Wetenschappen – Katholieke Universiteit Leuven

De derdewereldbeweging heeft zich de laatste jaren in toenemende mate "*central stage*" gepositioneerd. In België, net zoals in andere westerse landen, hebben de niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die de organisatorische kern uitmaken van deze nieuwe sociale beweging, duidelijk hun weg gevonden naar de publieke media en zijn ze een belangrijke bron van informatie geworden rond de Noord-Zuid problematiek. De overheden hebben meer en meer middelen vrij voor de subsidiëring van hun activiteiten en plegen steeds meer overleg met de experts van deze beweging. Andere georganiseerde sociale bewegingen, zoals vakbonden, milieubewegingen en vredesbewegingen, die de motor vormen van of aanhechting zoeken bij de zogenaamde andersglobalistische beweging smeden allianties met de belangrijkste spelers van de derdewereldbeweging.

De derdewereldbeweging profileert zich in België expliciet als een nieuwe sociale beweging. Het sociologisch onderzoek over het fenomeen van de nieuwe sociale bewegingen ziet de derdewereldbeweging zelfs als de avantgarde en de best gestructureerde en georganiseerde van de nieuwe sociale bewegingen (Walgrave, 1994). De beweging biedt dan ook interessante stof om de karakteristieken van een dergelijke beweging te proberen te detecteren. Dit is zeker zo gezien het feit dat deze beweging nog slechts in een beperkte mate voorwerp is geweest van wetenschappelijk onderzoek en analyse. In dit artikel zullen we doorheen een korte historische en sociologische schets van deze beweging proberen haar belangrijkste kenmerken te identificeren. We doen dit in het licht van de recente academische discussies over de evoluties in het veld van de sociale bewegingen waarbij in toenemende mate aandacht gaat naar "*mixed actor*" coalities, allianties en netwerken (Shaw, 2000; Khagram, Riker & Sikkink, 2002). Onze centrale hypothese is dat de derdewereldbeweging niet alleen een historische voorloper is geweest van de nieuwe sociale bewegingen, maar tevens van de netwerkbewegingen die sinds de laatste globaliseringsgolf overal opkomen. Waar sociale bewegingen

(ook de nieuwe) gekenmerkt worden door een continu streven naar eenheid in "ideologie", "praxis" en "organisatie" (Martens, 1992; Develtere, 1994), kennen netwerkbewegingen een wat andere architectuur en dynamiek. Ze thematiseren een problematiek zonder naar een coherente en consistente ideologie of visie te streven. De participatie verloopt minder gestroomlijnd, minder georchestreerd en minder permanent. De mobilisatie is vaak virtueel en ontkoppeld. Niet alleen domeinspecifieke organisaties, maar actoren allerhande, zoals bedrijven, ambtenaren, onderzoeksinstellingen en mediagroepen kunnen erbij betrokken zijn (Develtere, 2003).

1. DE VELE GEZICHTEN VAN DE DERDEWERELDBEWEGING

De term "derdewereldbeweging" is op zich een containerbegrip. Het verwijst naar de vele organisaties die zich inlaten met de derdewereldproblematiek. Een groot deel van deze organisaties is door de overheid erkend als niet-gouvernementele organisaties (ngo's). Dit zet sommigen ertoe aan om deze beweging ook de " ngo-beweging" te noemen. Op die manier houdt men wel een zeer groot deel van deze beweging uit het vizier, want ngo's zijn niet de enige domeinspecifieke organisaties die zich met de derde wereld inlaten. Er zijn ook tientallen comités (vooral landencomités zoals het Palestina Comité), werkgroepen (zoals de India-werkgroep), coalities (zoals de Schone Kleren-campagne), stichtingen (zoals de Belgische Raiffeisenstichting), persagent-schappen (zoals IPS), giftenbanken (zoals het Corporate Funding Programme), coöperatieve vennootschappen (zoals Alterfin), open denkgroepen (zoals Kauri) en zelfs heuse interactieve websites (zoals www.ikwilniet.org). Naast deze domeineigen organisatievormen wordt de derdewereldbeweging zelf in een belangrijke mate bevolkt met andere organisaties die ontwikkelingssamenwerking als deelagenda hebben. In Vlaanderen zijn dat op de eerste plaats de klassieke zuilorganisaties, maar ook vele scholengemeenschappen en andere nieuwe sociale bewegingen.

De term "derdewereldbeweging" verwijst ook naar de vele acties die ondernomen worden door individuen die al of niet direct betrokken zijn bij een van deze organisaties en die hun solidariteit met de derde wereld willen tonen door petities te ondertekenen, kleren of geneesmiddelen te verzamelen of giften te doen. Daarom verkiezen sommigen de term "solidariteitsbeweging". Meer nog dan de term "derdewereldbeweging" roept deze notie het zeer amorf en impressionistische beeld van deze beweging op.

Door haar recente (2002) naamsverandering van het Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking tot 11.11.11. – Koepel van de Vlaamse Noord-Zuid beweging heeft men geprobeerd om de identiteit van deze beweging scherper te stellen. Op die manier breidt men het bewegingsgebied nog uit door iedereen en elke actie aan boord te nemen die zoekt naar structurele veranderingen in de Noord-Zuid verhoudingen. Waar de term "derdewereldbeweging" nog wees op een focus op acties die gericht zijn op het verbeteren van condities in de derde wereld, is de term "Noord-Zuid beweging" veel inclusiever. Ze incorporeert ook collectieve acties die gericht zijn op mondiale thema's zoals migratie, internationale handel en geldstromen.

2. DE VELE ROLLEN VAN DE DERDEWERELDBEWEGING

De derdewereldbeweging heeft niet alleen vele gezichten, maar neemt ook vele rollen op. De beweging en haar actoren presenteren zich als idealistische 'wel-doeners', als ijverige ondernemers in ontwikkelingsprojecten, als lastige klanten en als relschoppers.

Het label van idealistische 'wel-doeners' wordt bewust gezocht en gecreëerd in functie van het ontwikkelen en onderhouden van een draagvlak voor de fondsenwerving. De boodschap die ze uitdragen is dat er een nood is, die kan gelenigd worden en dit het best doordat een individu zijn verantwoordelijkheid draagt door een bijdrage (financieel, inzet als vrijwilliger,...) te doen aan de betrokken ngo. De ngo's werken hiervoor campagnematig. De laatste jaren wordt dit echter in toenemende mate op een professionele manier verpakt en lijken ngo's minder en minder op "een reservaat van kleine bange goede daden. Zachtmoedigheid en deugd voor de anderen" (Hans Andreus). Waar de eerste campagne van SOS Honger (de voorloper van 11.11.11.) in 1964 60.000 Belgische frank opbracht kregen de Vlaamse ngo's in 2002 € 147.339.000 private middelen bijeen (Walgrave, 1994, 76; Coprogram, 2003, 2).

Land	Officiële ontwikkelingshulp (miljoen Euro)*	Officiële ontwikkelingshulp % van BNP*	Officiële ontwikkelings- hulp aan ngo's*		Eigen ngo-middelen**		Totaal middelen van ngo's (miljoen Euro)
			Miljoen Euro	Totale middelen in %	Miljoen Euro	Totale middelen in %	
België	684	0,30	79	52	73	48	152
Duitsland	5.176	0,26	410	31	932	69	1.342
Denemarken	1.558	1,01	122	78	35	22	157
Finland	374	0,32	29	83	6	17	35
Frankrijk	5.068	0,39	35,5		-30		5,5
Griekenland	175	0,15	-	-	-	-	-
Ierland	221	0,31	-	-	6	-	-
Italië	1.876	0,15	31	54	26	46	57
Luxemburg	107	0,66	13,2	69	6	31	19,2
Nederland	2.818	0,79	298,1	53	261	47	559,1
Oostenrijk	474	0,26	6,5	8	75	92	81,5
Portugal	249	0,26	-	-	-	-	-
Spanje	1.226	0,23	-	-	-	-	-
Verenigd Koninkrijk	3.102	0,24	106,5	19	451	81	557,5
Zweden	1.466	0,70	103	61	67	39	170
	26.482		1233,8	39	1.908	61	3.135,8

TABEL 1: MIDDELEN VOOR EN VAN DE NGO-SECTOR IN 1999¹

¹. In het document staan de gegevens in miljoenen US Dollars vermeld. Deze werden geconverteerd naar miljoenen Euros, waarbij de volgende gemiddelde koers van 1999 werd gebruikt: 1 US Dollar = 0.9393 Euro (http://www.bankofengland.co.uk/mfsd/rates/AEx_1999.xls).

* Bron: Paquot E., 2001, International Solidarity Organisations and Public Authorities in Europe. Comparative Study on National and European Aid and Consultation Schemes, Ministère des Affaires étrangères, Parijs

** Bron: The World Bank, 2001. World Development Indicators 2001, Worldbank, Washington.

De niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties hebben zich ook de rol toegeëigend van ijverige ondernemers in ontwikkelingsprojecten. De Vlaamse ngo's zijn actief in 99 landen. Samen zetten ze € 200.805.000 voor ontwikkelingsprojecten in het Zuiden (*Ibid.*, 4). De geprefereerde sectoren zijn het onderwijs en opleiding, de gezondheidszorg en de rurale ontwikkeling. De collectieve boodschap hier is dat de ngo's performante actoren zijn van het ontwikkelingsproces zelf. De ngo's hebben hiervoor niet alleen een achterban weten te creëren bij een aanzienlijk deel van de publieke opinie, maar tevens bij overheden en bedrijven. De middelen die de ngo's van overheden krijgen zijn daarenboven sinds de introductie van medefinancierings-systemen in de jaren 1970 enorm toegenomen. De tabel hieronder toont aan dat de Belgische ngo's in vergelijking met andere Europese landen een aanzienlijk deel van de middelen beheren die de nationale bevolking, via belastingen en giften aan de ngo's, vrijmaakt voor ontwikkelingssamenwerking.

De derdewereldbeweging profileert zich echter ook als een militante en lastige klant. Niet toevallig kozen de organisaties voor het adjectief "niet-gouvernementeel" en niet voor "ontwikkeling". In de eerste twintig jaar was de beweging een lobbygroep die zich afzette tegen de gouvernementele of officiële ontwikkelingssamenwerking. Later is daar een ruimere modelkritiek aan toegevoegd en werden ook andere maatschappelijke en economische instituties en actoren, zoals multinationale ondernemingen, financiële instellingen en internationale monetaire instellingen, geïnterpelleerd omwille van hun rol in het Noord-Zuid probleem. De niet-gouvernementele organisaties hebben ook deze functie professioneel uitgebouwd gebruik makend van hun terreinervaring, studiediensten en door media ondersteunde campagnes. Het is ongetwijfeld zo dat de derdewereldbeweging vrij zwaar heeft gewogen in moeilijke politieke dossiers zoals de verhouding tussen België en het Zaïre van Mobutu, de verhoging van het budget voor ontwikkelingssamenwerking en, samen met buitenlandse collega's de schuldherschikking (Jubilee 2000-campagne) en de beschikbaarheid van HIV-AIDS-remmers.

Sinds een tiental jaren proberen de niet-gouvernementele organisaties ook druk uit te oefenen op economische actoren. Door middel van campagnes zoals de Schone Kleren Campagne tonen ze aan dat "koopkracht kan omgezet worden in macht".

Sinds het ontstaan van de derdewereldbeweging neemt ze ook op geregelde tijdstip de rol op van (potentiële) relschopper. Dan grijpt men niet meer naar het goed gestoffeerde argumentarium en naar zachte lobbytechnieken, maar naar een zo breed mogelijke mobilisatie. Voorbeelden uit het verleden zijn de 10.000 betogers tegen de Brasil Expo in 1973 (uit ongenoegen met het

toenmalige dictatoriaal regime in Brazilië) en de rondritten langs de eigendommen van Mobutu in België begin de jaren 1980. Van recentere datum zijn de antiglobalistische betogingen in Seattle, Genua, Brussel en elders die sinds 1999 naar aanleiding van internationale intergouvernementele bijeenkomsten georganiseerd worden. De derdewereldbeweging is zeker niet de enige speler van deze andersglobalistische en anti-neoliberaale mobilisatie en zoekt versterking bij nieuwe bewegingen (zoals ATTAC), vakbonden, ecologische groeperingen en vredesactivisten. De mobilisatie gebeurt niet meer steeds op straat, maar in toenemende mate elektronisch. Ze is daarom niet minder effectief zoals de wereldwijde elektronische mobilisatie tegen het Multilateraal Investeringsakkoord (MAI) in 1997 getuigt. De geheime MAI-onderhandelingen die moesten leiden tot een systeem dat buitenlandse investeringen veel meer kansen zou geven, moesten stilgelegd worden nadat de verspreiding van de geheime documenten aanleiding had gegeven tot massale handtekeningacties.

3. VIJF GENERATIES DOOREEN

De derdewereldbeweging wordt vaak publiek gepercipieerd als een amalgaam van diverse niet-gouvernementele initiatieven. Sommigen leggen het accent op caritas en humanitaire interventies, andere op structurele maatregelen ten bate van de derde wereld, nog andere op de nood aan knowhow transfers. Deze diversiteit gaat terug op de vijf periodes of stromingen die aanleiding hebben gegeven tot de creatie van steeds nieuwe niet-gouvernementele ontwikkelingsinitiatieven (Stangherlin, 2001).

De eerste generatie bestaat uit de koloniale voorlopers. Vooreerst werden in het kader van vooral door de katholieke kerk gesteunde initiatieven van gemeenschapsontwikkeling in de kolonies en mandaatgebieden leken-vrijwilligers ingeschakeld. Dit gaf aanleiding tot de creatie van een reeks niet-gouvernementele organisaties zoals COOPIBO (internationale bouwrode), Withuis en AIDR. Verder werden ook vrijwilligers ingeschakeld in macrostructuren zoals het onderwijs, de administratie en de gezondheidszorg. Hiertoe werden gespecialiseerde organisaties opgericht zoals Medicus Mundi, de Stichting Damiaan, de Centre des sciences et de la médecine de l'Université libre de Bruxelles pour les activités de coopération (CEMUBAC) en de Fondation médicale de l'université de Louvain au Congo (FOMULAC).

Reeds tijdens het interbellum werd de basis gelegd van de tweede generatie niet-gouvernementele organisaties. In 1932 stichtten de bisschoppen

Caritas Catholica belgica en in 1936 richtte de Belgische Werkliedenpartij Entraide Socialiste/Socialistische Hulp (de voorloper van het socialistische Fonds voor Ontwikkelingssamenwerking) op. Beide organisaties zetten zich eerst in voor de slachtoffers van de oorlog in Europa, maar heroriënteerden zich nadien in de richting van de ontwikkelingslanden.

In de jaren 1960 zien we de opkomst van twee stromingen binnen de ngo-gemeenschap. Enerzijds zijn er die ngo's die opgericht werden om de instellingen en organisaties die men tijdens de koloniale periode mee had opgericht verder te ondersteunen. Het overgrote deel van deze ngo's was van katholieke origine. Broederlijk Delen werd in 1961 door de Belgische bisschoppen opgericht om de band te behouden met parochiale en kerkelijke groepen en instellingen in ontwikkelingslanden. Maar ook diverse congregaties namen gelijkaardige initiatieven. Zo richtten de Broeders van Liefde de vereniging Caraes op in 1967 om haar instellingen voor gehandicapten verder te steunen. De Salesianen deden hetzelfde en zetten hun steun aan het netwerk van Don Bosco-scholen verder via de in 1969 opgerichte ngo Dienst Missie en Ontwikkelingssamenwerking (DMOS). Ook de christelijke zuilorganisaties zetten in deze periode hun derdewereldwerking op. De Boerenbond richtte Ieder voor Allen op in 1964. Het ACV stichtte Wereldsolidariteit in 1968 om het later aan het ACW over te laten als derdewereldactie van de gehele christelijke arbeidersbeweging. Hoewel de liberale partij reeds in 1962 haar ontwikkelingsorganisatie DELIPRO stichtte en het FOS binnen de socialistische familie functioneerde kreeg het ontwikkelen van partnerschap tussen civiele organisaties in België en hun collega's in de derde wereld vooral vorm in de katholieke familie.

Maar tegelijk ontwikkelde zich een tiersmondistische stroming die een veel radicaler project wenste te realiseren. Geïnspireerd door het dependenciedenken stelde men dat er een duidelijke link te leggen was tussen de onderontwikkeling van derdewereldlanden en het westers kapitalisme. De stroming kwam op gang binnen de studenten- en jongerenbeweging. Enerzijds zorgde deze stroming voor een veelvoud aan nieuwe niet-gouvernementele initiatieven. SAGO en Oxfam-België zijn hier voorbeelden van. Anderzijds bekwam ze een radicalisering van organisaties zoals Broederlijk Delen. Van niet-gouvernementele organisaties werd verwacht dat ze het internationale systeem en de Noord-Zuid verhoudingen in vraag stelden en dat ze emancipatorische initiatieven van de volkse klassen in de derde wereld ondersteunden. Dat was ook het geval voor de koepels en federaties die in deze periode het licht zagen. In 1964 had de journalist van *La Cité*, André Louis, reeds voorgesteld om de katholieke uitzendorganisaties onder te brengen in een nieuwe structuur (ITECO). Ook wilde hij de verschillende ngo's

volgens hun activiteitensoort (opvang van buitenlandse studenten, hulp aan vluchtelingen, uitzenden van vrijwilligers en projectenwerking) bijeenbrengen in federaties onder de patronage van belangrijke politieke figuren van het land. Misschien wel de belangrijkste koepel was SOS Honger. In 1964 gesticht, moest deze organisatie geld inzamelen voor projecten, de Belgische bevolking informeren en politieke druk uitoefenen op de Belgische overheid. Deze initiatieven mondten in 1966 uit in de oprichting van het Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (NCOS). Het NCOS moest dienst doen als secretariaat van de vier bestaande koepels. Tot de Raad van Bestuur behoorden onder andere P.H. Spaak, A. De Schrijver en A. Lilar. Het NCOS nam de jaarlijkse fondsenwervende campagne van SOS Honger over en herdoopte ze tot de 11.11.11.-actie. De campagne werd vooral gedragen door de grote jeugdbewegingen. Verschillende jongeren- en studentenbewegingen stelden echter in het begin van de jaren 1970 de caritatieve aanpak van het NCOS en 11.11.11. aan de kaak en wilden meer nadruk leggen op de bestaande machts- en uitbuitingsstructuren. De hevige debatten die daarop volgden leidden tot een grondige herstructurering van het NCOS. De deuren van de organisatie werden opengezet voor alle niet-gouvernementele organisaties alsook voor andere organisaties uit het middenveld (vakbonden, jeugdorganisaties, socio-culturele organisaties) die het politiek manifest van "de koepel" onderschreven. Tevens werd een duale structuur geïntroduceerd dat een gelijk gewicht zocht tussen de lidorganisaties enerzijds en de eigen 11.11.11.-actiebasis anderzijds. De organisatie kende een snelle expansie in termen van leden, omzet en mobilisatiekracht. Dit was mede te danken aan de beslissing die reeds in 1967 was genomen om 20% van de 11.11.11.-middelen aan de eigen organisatie te besteden. Het introduceren van een dergelijke concurrentie-element heeft ongetwijfeld geleid tot diverse conflictlijnen binnen het door 11.11.11. overkoepelde segment van de derdewereldbeweging, maar heeft ook een belangrijke impuls gegeven tot professionalisering van de sector.

Midden de jaren 1980 kwam er een vanuit Frankrijk overgewaaid debat over de fundamenteën en gevolgen van de tiersmondistische ideologie (Brauman, 1986). Vooral in kringen van humanitaire organisaties, en meer bepaald het recent opgerichte Artsen Zonder Grenzen (1980), werd een nieuwe visie voor niet-gouvernementele actie gelanceerd. Hierbij werd de nadruk gelegd op het humanitair recht die legitimiteit geeft aan noodhulpinterventies, ook wanneer bepaalde overheden zich beroepen op hun soeverein zelfbeschikingsrecht. Daarenboven werd vanuit deze hoek kritiek geleverd op het disfunctioneren van vele derdewereldstaten. De schuld voor het ontwikkelingsprobleem werd niet meer bij het internationale systeem gelegd, zoals dat het

geval was bij de tiersmondisten, maar bij de actoren en instituties van de derdewereldlanden zelf. Ontwikkelingsorganisaties zelf hielden inefficiënte, bureaucratische en zelfs corrupte en onderdrukkende regimes in stand. Niet alleen de visie over het ontwikkelingsprobleem veranderde grondig. Men gaf ook de voorkeur aan andere types van interventies. Deze vijfde en laatste generatie ontwikkelingsorganisaties nam afstand van de zogenaamde emancipatorische projecten en verkoos eerder technische interventies, waarvoor een bepaalde knowhow noodzakelijk was. In die zin kan men deze generatie betitelen als de "technici zonder grenzen". In navolging van Artsen zonder Grenzen werden tientallen gespecialiseerde organisaties opgericht. De meest gekende zijn Dierenartsen zonder Grenzen en Advocaten zonder Grenzen. Ook andere organisaties volgden deze nieuwe benadering, zij het dat ze minder de nadruk legden op het disfunctioneren van de overheid in de derde wereld, maar gewoon op de materiële en technische lacunes. Voorbeelden hiervan zijn Sensorial Handicap Corporation (1992), de Vereniging voor Technische Samenwerking (ACT) (1985), Handicap International (1986) en Medische Missie Samenwerking (Memisa) (1988).

4. VERSCHILLENDE VISIES EN STRATEGIEËN

Zoals uit de korte historische schets blijkt, bestaat de derdewereldbeweging uit een bont gezelschap aan organisaties en bewegingen die erg uiteenlopende ontstaansachtergronden en bestaansredenen hebben. Dit verklaart voor een deel de diversiteit aan analyses, ideologieën en visies die er binnen de ngobeweging circuleren. Als kinderen van hun tijd kiezen bepaalde ngo's ervoor om het vrijwilligerswerk mogelijk te maken (eerste generatie), om acute noden te lenigen (tweede generatie), om steun te geven aan "partners" (derde generatie), om veranderingen in de Noord-Zuid verhoudingen te bewerkstelligen en emancipatorische projecten te steunen (vierde generatie) of om humanitaire of technische interventies te realiseren (vijfde generatie).

De derdewereldbeweging is tot op heden nooit tot een eenduidige visie en gemeenschappelijke strategie gekomen. Alleen onder de leden van 11.11.11 valt sinds het Politieke Handvest (1972) enige convergentie te noteren met betrekking tot de algemene analyse van de "economische uitbuiting en politieke overheersing van de Derde Wereld".

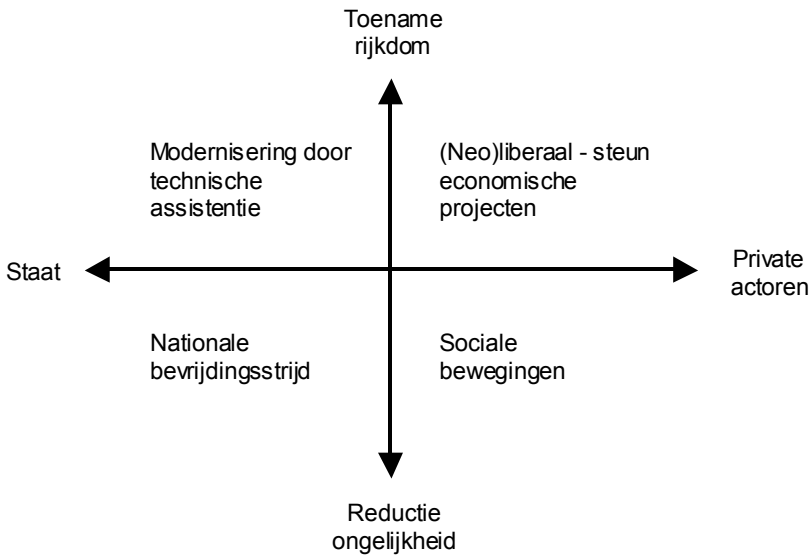
In tegenstelling tot de zogenaamde oude sociale bewegingen beschikken de niet-gouvernementele organisaties niet over een vaste, min of meer democratische en participatieve werkwijzen om tot een dergelijke gemeenschap-

pelijke gekristalliseerde visiebepaling te komen en om daaruit eigen strategieën te ontwikkelen. Er zijn geen ngo-congressen, ngo-colloquia of conferenties die op vaste tijdstippen en volgens statutair vastgelegde procedures de collectieve visie van de organisaties en het gemeenschappelijk traject ter discussie en goedkeuring voorleggen aan de achterban of leden. Wel werd vooral in de jaren 1990 naar aanleiding van gemeenschappelijke publieke campagnes door een telkens wisselende coalitie van een deel van de leden van 11.11.11. een "politiek dossier" gemaakt waarin een gemeenschappelijke probleemstelling en politieke eisen werden geformuleerd. Dit was het geval voor zowel de "Honger is een aanslag en geen tegenslag-campagne" (1993-1994), als voor de daaropvolgende campagnes, als daar waren "Vierkant voor Afrika" (1995-1996), "Werk aan de Wereld" (1997-1998) en "Worldshake" (1999-2000).

De ngo's en andere leden van 11.11.11. die zich in deze campagnes hebben geëngageerd vertegenwoordigen echter niet de gehele derdewereldbeweging en vertolken niet alle opinies die daarbinnen circuleren. Het volgende ideaaltypische schema is een poging om de verschillende visies over de derdewereldproblematiek binnen de ngo-sector te plaatsen. Een eerste, verticale as geeft aan dat er enerzijds organisaties zijn die erop wijzen dat het derdewereldprobleem alleen kan opgelost worden door rijkdomcreatie in de derde wereld en dat er anderzijds organisaties zijn die de oplossing eerder zien in de reductie van de ongelijkheid tussen Noord en Zuid. De tweede, horizontale as geeft aan dat er verschillende actoren zijn die een sleutelrol kunnen en moeten vervullen in het realiseren van de ontwikkelingsagenda. Enerzijds is dat de overheid in de derde wereld, anderzijds kunnen dat ook private actoren zijn. De matrix die op die manier tot stand komt levert vier verschillende oplossingsstrategieën op.

Een eerste oplossingsstrategie die door een segment van de derdewereldbeweging verdedigd wordt zoekt naar een toename van de rijkdom in ontwikkelingslanden door het bevorderen van een moderniseringsproces. De Staat krijgt daarbij een centrale rol toebedeeld. Deze strategie was bijzonder populair tijdens het eerste en het tweede V.N.-ontwikkelingsdecennium (1960-1970; 1970-1980) en viel samen met de pogingen van ontwikkelingslanden om via een strategie van import-substitutie-industrialisering (ISI) het eigen productieapparaat te moderniseren, een eigen markt te creëren en een door de staat gestuurd netwerk van sociale voorzieningen uit te bouwen. De niet-gouvernementele organisaties ondersteunden deze inspanningen vooral door het uitzuren van technisch personeel (gezondheidswerkers, onderwijzers, landbouwkundigen, irrigatiespecialisten, ingenieurs, et cetera), maar ook door

financiële steun te geven voor de bouw van gezondheidscentra en scholen, voor de aanleg van wegen, voor watervoorziening en voor het opzetten van vermarktingsinstellingen zoals landbouwcoöperaties.

De reeds eerder vermelde radicalisering van de derdewereldbeweging in de jaren 1960 liep samen met een meer algemene paradigma-verschuiving in het denken rond ontwikkeling en onderontwikkeling. Dit gebeurde onder invloed van het zogenaamde dependenciedenken dat wees op de ongelijke ruilverhoudingen tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen, alsook op de afhankelijkheidsrelaties tussen de centrum en periferie-landen. Volgens deze school diende radicaal komaf gemaakt te worden van de nationale, maar vooral de internationale ongelijkheden. Landen uit de derde wereld moesten zich loskoppelen van het internationale systeem en een onafhankelijke koers varen. Omdat in vele landen de nationale elite, als bruggenhoofden, het internationaal kapitalistische systeem hielpen in stand houden kon deze onafhankelijkheid alleen bereikt worden door een nationale bevrijdingsstrijd en vervolgens een door de Staat geleide en emanciperende strategie. Veel niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties kozen ervoor om financiële en technische steun te geven aan nationale bevrijdingsbewegingen. In landen met een conservatieve dictatuur ging de steun naar (soms clandestien opererende) oppositiebewegingen. In landen waar een bevrijdingsbeweging de macht had

kunnen veroveren werd samengewerkt met lokale besturen, met de sociale organisaties gelieerd met de nationale eenheidspartij en met bepaald overheidsdepartementen. Op deze manier werd een belangrijk segment van de derdewereldbeweging een bondgenoot van nationalistisch-populistische regimes die een "derde weg" uitprobeerden. Bekende voorbeelden zijn de steun aan het Afrikaans socialisme van Nyerere (Tanzania), het links experiment van Allende (Chili), het Sandinistisch regime (Nicaragua) en het communistische Cuba. Het failliet van deze regimes heeft niet het einde betekend van deze stroming binnen de ngo-gemeenschap. Een moderne vertaling ervan vindt men in de andersglobalistische beweging die zich afzet tegen het neoliberale model en die terug pleit voor een centrale rol voor de Staat in het ontwikkelingsproces. Een steeds grotere groep van ngo's staat derdewereldoverheden in woord en daad bij in het verdedigen van hun belangen in het kader van internationale fora zoals de Wereldhandelsorganisatie en de Wereldbank.

Het failliet van de eenpartijstaten en de daaropvolgende democratiseringsbeweging in vele derdewereldlanden, dat zich vanaf het midden van de jaren 1980 heeft ingezet, heeft ook een politieke opportuniteitsstructuur gecreëerd waarbinnen nieuwe civiele actoren kunnen ontstaan en opereren. Deze "associatieve revolutie" (Salamon & Anheier, 1996) is in een belangrijke mate schatplichtig aan de steun vanuit de westerse niet-gouvernementele wereld. Deze westerse ngo's hebben in een eerste fase vooral op eigen kracht niet-gouvernementele structuren geïnitieerd. In die zin traden ze op als "*social engineers*" die sleutelden aan het lokale sociale en associatieve weefsel. Soms werden hiervoor vrij interventionistische methodes gehanteerd die vooral teruggrepen naar de associatieve modellen uit Europa en Noord-Amerika, of die zich inspireerden op een beperkt aantal zeer succesvolle initiatieven zoals het microfinancieringssysteem van de Grameenbank in Bangladesh. Soms werden meer participatieve methodieken gehanteerd die vertrokken vanuit lokale analyses en civiele tradities. Daartoe werden speciale projecten programma-instrumenten ontwikkeld zoals de "participatory rural appraisal (PRA)" en "doelgerichte interventieplanning (DIP)". Nadien hebben ze hun rol enigszins aangepast en stelden ze zich veel op als facilitators voor en partners van de lokale civiele maatschappij. Zo zien we dat de westerse ngo's in toenemende mate financiële en technische steun verlenen aan lokale gemeenschapsorganisaties (*community-based organisations*), vakbonden van boeren, vissers of arbeiders, vrouwengroepen en -bewegingen, coöperatieve en mutualistische initiatieven. Hoewel beide groepen het partnersaatsidee en het werken op voet van gelijkheid hoog in hun vaandel houden blijft de relatie tussen de westerse ngo's en hun lokale partners vrij ambigu en asymmetrisch. De westerse ngo's zijn in toenemende mate professioneel georgani-

seerd, beschikken over een duidelijke agenda, waarvoor ze een draagvlak hebben of zoeken bij westerse private en publieke sponsors. De zuidelijke civiele organisaties zijn vaak zeer fragiele structuren, die zeer afhankelijk zijn van westerse financiële en technische steun en die in belangrijke mate hun legitimiteit halen uit hun capaciteit om middelen naar de betrokken streek of leden te draineren (Castel, 2003; Develtere, 2003).

Een laatste, en meest recente, strategie grijpt opnieuw naar het idee dat de rol van ontwikkelingsorganisaties er vooral in bestaat om de inkomens van doelgroepen te verhogen via welvaartscreatie eerder dan via herverdeling. Ontwikkelingsagentschappen, waaronder niet-gouvernementele organisaties, dienen volgens deze school op de eerste plaats opportuniteiten te creëren voor lokale private actoren. Dit kan gebeuren door het opzetten of verbeteren van lokale instituties, zoals eigendomsrechten of vermarktingsmechanismen (zie o.a. De Soto, 2000). Dit kan ook door steun te geven aan lokale ondernemers. Vele niet-gouvernementele organisaties hebben in die zin ook hun aanpak aangepast en investeren in zogenaamde inkomensgenererende projecten. De aanhangers van de sociale bewegingsbenadering verkiezen eerder collectieve benaderingen en promoten coöperatief ondernemerschap of sociale economie-initiatieven. Een tweede stroming verkiest het private ondernemerschap. Bij deze laatste groep vindt men trouwens zowel organisaties die steun geven aan zogenaamde micro-ondernemers (meestal eenpersoons- of familiale ondernemingen) als instellingen die de voorkeur geven aan middelgrote ondernemingen.

5. MAATSCHAPPELIJK DRAAGVLAK MET BEPERKTE PARTICIPATIE

Onderzoek naar de achterban van de derdewereldbeweging in Vlaanderen is bijzonder schaars. Om een zicht te krijgen op deze achterban, haar participatie aan en haar steun voor deze beweging moeten we te rade gaan bij enkele draagvlakonderzoeken en de studies over het maatschappelijk middenveld.

Uit deze onderzoeken blijkt dat de algemene steun voor de ontwikkelings-samenwerking in de jaren 1990 sterk is afgenomen. Waar volgens de Eurobarometer in 1991 nog 75% van de volwassen Belgische bevolking ontwikkelingshulp een belangrijk thema vond, daalde dit tot 55% in 1998. Hierbij volgde de Belgische publieke opinie een trend die ook in bijna alle andere Europese landen te noteren viel. Het feit dat de terugval van de publieke steun voor ontwikkelingshulp in België sterker was dan in om het even welk

ander Europees land, heeft ongetwijfeld te maken met de schandaalsfeer die er in die periode bestond rond de officiële Belgische ontwikkelings samenwerking en meer bepaald het toenmalige Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS). De meest recente onderzoeken (Europese Commissie, 2002; Pollet & Develtere, 2003) wijzen voor België op een geleidelijk herstel van deze publieke steun, zij het opnieuw minder snel dan in de andere Europese landen.

Verder blijkt ook dat de niet-gouvernementele organisaties onbekend doch bemind zijn. Slechts 20% van de Vlaamse respondenten van het onderzoek van Pollet en Develtere kenden de betekenis van de afkorting "ngo". 11.11.11. bleek de best gekende "ontwikkelingsorganisatie" en werd spontaan genoemd door 41% van de respondenten. Daarna volgden Artsen zonder Grenzen (31,6%), Broederlijk Delen (20,4%), het Rode Kruis (14%), Unicef België (13,6%) en Damiaanactie (9%).

Toch blijkt er een groot vertrouwen te bestaan in het werk van de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties. Op de vraag of ngo's goed werk leveren antwoordde 61% "ja" en 24% "eerder wel". De respondenten werd ook gevraagd hun appreciatie te geven van de verschillende vormen van hulp die binnen de sector gegeven worden. Hieruit blijkt dat er vooral steun bestaat voor de meest concrete en materiële initiatieven. Meest nuttig worden gevonden: waterputten, onderwijs verschaffen, noodhulp, gezondheidszorg, eerlijke handel en landbouwtechnieken (door 80 à 92% als "zeer nuttig" aangeduid). Vervolgens kwam: studenten uit ontwikkelingslanden hier opleiden, ter plaatse bedrijven oprichten, geboortebeperving en familieplanning (door 60 à 66% als "zeer nuttig" aangeduid). Een stuk minder populair blijken de steun aan plaatselijke vakbonden en het oprichten van spaar- en kredietgroepen (door respectievelijk 44% en 37% als "zeer nuttig" gequoteerd). De rij wordt gesloten door "geld geven aan regeringen uit ontwikkelingslanden" (13% "zeer nuttig").

Het maatschappelijk draagvlak voor de derdewereldbeweging uit zich ook in de diverse vormen van participatie in deze sector. Vooreerst kunnen de mensen hun steun voor een ontwikkelingsorganisatie uiten door middel van financiële steun. Volgens Paquot (2001) zou een gemiddelde Belg jaarlijks tussen de 6,5 en 7 Euro geven aan niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties. Dit is meer dan de Duitsers, de Spanjaarden, de Fransen of de Italianen (respectievelijk 5 Euro, 1,8 Euro, 0,6 Euro en 0,3 Euro), maar aanzienlijk minder dan de Nederlanders (16,8 Euro). Niet alleen geven Belgen gemiddeld minder aan ontwikkelingsorganisaties dan de Nederlanders. De groep gevers blijkt ook kleiner te zijn in België dan in Nederland. 65% van de respondenten in het onderzoek van Pollet en Develtere (2003) verklaarde het

voorbijge jaar geld gestort of gegeven te hebben voor de derde wereld, terwijl 83% van de Nederlanders volgens een recent onderzoek geld zou geven hebben voor datzelfde doel. Uit het onderzoek van Damen e.a. blijkt dat in Vlaanderen het giroactivisme een belangrijke rol speelt. De meerderheid van de sympathisanten van een caritatieve organisaties verkiezen met andere woorden om zich enkel te engageren door middel van een overschrijving ten voordele van een organisatie. Slechts een minderheid (6% van de respondenten in de studie van Damen e.a.) geeft aan dat zij zelf actief participeert aan liefdadigheidsacties. Dit ligt in de lijn van het onderzoek van Pollet en Develtere (2003) waaruit blijkt dat 6,3% van de respondenten beweert het afgelopen jaar actief te zijn geweest als vrijwilliger voor een derdewereldorganisatie. Die inzet bestond bij de grote helft van deze vrijwilligers aan het meewerken aan geldinzameling, bij één op vijf aan het bijwonen van vergaderingen en bij één op zes aan deelname aan demonstraties. Ook Elchardus e.a. (2000) komen tot de bevindingen dat een kleine 5% van de Vlamingen 'lid' is van een derdewereld- of vredesorganisatie. Bij een vergelijking met het engagement in andere sociale bewegingen zou uit deze laatste studie kunnen geconcludeerd worden dat de derdewereldorganisaties niet het meest geprefereerde type van maatschappelijk engagement bieden. Wél toont de studie aan dat de participatie bij deze derdewereldverenigingen intenser beleefd wordt dan bij andere middenveldorganisaties. Uit alle onderzoeken blijkt dat de steun voor de derdewereldorganisaties zich het meest uitgesproken manifesteert bij groepen die ook betrokken of actief zijn bij andere sociale bewegingen.

Tenslotte moet nog melding gemaakt worden van nieuwere vormen van maatschappelijke steun voor derdewereldorganisaties. Een kwart van de Vlamingen doet regelmatig inkopen in een Wereldwinkel, één op vijf koopt regelmatig 'eerlijke handel'-producten in een andere winkel en een kleine 4% zegt een spaarrekening of een ethische belegging te hebben waarvan een gedeelte van de opbrengst ten goede komt van de derde wereld (Pollet & Develtere, 2003).

6. DE BEWEGING ONTSNAPT AAN DE NGO'S

Als enige domeinspecifieke organisaties proberen de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties de maatschappelijke steun voor ontwikkelingssamenwerking zo veel mogelijk te kanaliseren en vorm te geven. Toch lukt dit slechts ten dele.

Uit het onderzoek van Pollet en Develtere (2003) blijkt dat 19% van de Vlamingen "steun geeft aan mensen of organisaties in de derde wereld zonder dat daar een Belgische ontwikkelingsorganisatie aan te pas komt". Waarschijnlijk wijst dit op de veelheid aan andere kanalen die er bestaan waarlangs Vlamingen rechtstreekse of onrechtstreekse contacten heeft met mensen en groepen in de derde wereld. Daartoe behoren ongetwijfeld nog steeds de steungroepen van missionarissen en ontwikkelingswerkers, maar tevens de mogelijkheden om geld te storten ten voordele van internationale en buitenlandse organisaties en het (financieel) adopteren van een project of persoon via gespecialiseerde websites. In het verlengde hiervan dient het toenemend aantal alternatieve vormen van betrokkenheid en participatie gesignaleerd te worden die geboden worden door de grotere individuele mobiliteit en door de moderne informatietechnologie. De niet-gouvernementele organisaties zijn zelf grote promotoren van deze vormen van "engagement distancie" (Ion, 1997), waarbij individuen via manifestaties, optochten, internet en andere IT-kanalen, opgeroepen worden om zich aan te sluiten bij en mee vorm te geven aan een bepaalde publieke opinie om aldus (vaak over de landsgrenzen heen) maatschappelijke en politieke druk uit te oefenen. De analyse van de beweging voor de afschaffing van de kinderarbeid leerde ons dat de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties hierin een belangrijke doch geen exclusieve rol hebben gespeeld. Het feit dat de Worst Forms of Child Labour Convention van 1999 in minder dan drie jaar door 132 landen werd geratificeerd wijst erop dat een dergelijke transnationale netwerkbeweging in staat is om bijzonder veel politieke druk te genereren.

Dit laatste voorbeeld toont ook aan dat de niet-gouvernementele organisaties er ook niet in slagen om de publieke opinie rond de derdewereldproblematiek op een exclusieve manier te representeren en vorm te geven. In toenemende mate zien we nieuwe spelers die eveneens dragers worden van "een derde wereld-vriendelijke agenda". Met andere woorden de derdewereldproblematiek is zich – mede dank zij de niet-gouvernementele organisaties – aan het vermaatschappelijken. Belangrijke nieuwe actoren in het veld van de ontwikkelingssamenwerking zijn de media, lokale besturen, bepaalde segmenten van de bedrijfswereld, de scholen, de jeugdorganisaties, de vakbonden, stichtingen allerhande. Vele van deze nieuwe actoren ontwikkelen niet alleen hun discours over de Noord-Zuid problematiek, maar begeven zich ook op het terrein. Dit laatste gebeurt in de meeste gevallen via samenwerking met collega-instellingen in een of ander derdewereldland. Deze "verbroederings" tussen lokale besturen, tussen vakbonden of tussen jeugdorganisaties in Noord en Zuid betekenen niet alleen een vermenigvuldiging van de geldstromen van Noord naar Zuid. Ze zorgen ook voor de exponentiële

toename van contacten, relaties en uitwisselingen tussen individuen, groepen en instellingen.

Ten gevolge hiervan verandert ook de relatie tussen de niet-gouvernementele sector en de overheid. Sinds de introductie van het medefinancieringssysteem halfweg de jaren 1970 hadden de ngo's een exclusieve relatie met de overheid. Erkende ngo's werden aanzien als de belangrijkste gesprekspartners rond het ontwikkelingsbeleid en de enige potentiële begunstigers van subsidies voor projectwerk, sensibiliseringsacties en het uitsturen van coöperanten (ontwikkelingswerkers). In 1976, het jaar van de introductie van het co-financieringssysteem ontvingen de ngo's samen 113 miljoen Belgische frank subsidies voor hun projecten. Tegen 1997 liep dit bedrag op tot 2104 miljoen. Deze geprivilegieerde relatie met de ngo's werd in 1997 nog vertaald in een nieuw Koninklijk Besluit dat de projectbenadering verving door een soepeler programmabepaling en de ex-ante evaluaties door de overheid door ex-post evaluaties. Echter, onder meer geïnspireerd door ervaringen terzake bij de Europese Commissie en andere donorlanden, subsidieert de overheid sinds enkele jaren ook lokale besturen, vakbonden en scholengemeenschappen die ontwikkelingsprogramma's of sensibiliseringsacties opzetten.

7. WORDT EEN NIEUWE SOCIALE BEWEGING EEN NETWERKBEWEGING?

De derdewereldbeweging heeft zich de laatste vier decennia ontwikkeld tot een belangrijke actor op het domein van de ontwikkelingssamenwerking en de Noord-Zuid verhoudingen. Ze heeft de derdewereldproblematiek als publieke en collectieve uitdaging gethematiseerd en is erin geslaagd om een vrij breed draagvlak te creëren voor de problematiek en voor haar eigen werking. De schets die we gemaakt hebben, roept echter vragen op naar de gemeenschappelijke delers binnen deze beweging. Op het vlak van de *logos* of ideologie die door de beweging gecreëerd wordt vinden we geen coherent verhaal. Een mozaïek van analyses en opinies circuleren binnen de beweging. Een deel van deze analyses kunnen teruggebracht worden tot de historische wortels van vele ngo's. Anderzijds moeten we constateren dat de nationale en internationale netwerken en coalities waarin organisaties en individuen van deze beweging zich in begeven evenzeer steeds nieuwe elementen binnenbrengen die zonder veel interne discussies door 'de beweging' geadopteerd worden. Ook wat de praxis, of de betrokkenheid van de achterban betreft,

komt het beeld op van een netwerk. Met uitzondering van een heel beperkte groep hebben de domeinspecifieke organisaties van deze nieuwe sociale beweging geen hechte band met hun achterban. Veeleer zien we een vrij grote groep van individuen die de aanpak van de ngo's genegen zijn, maar hun bijdrage beperken in tijd en omvang. Deze individuen circuleren vrij binnen de derdewereldbeweging. Ze stellen hun eigen participatiemenu op. Andere netwerken bieden hen de mogelijkheid om zich te engageren en toch een veel grotere afstand te bewaren. Voorbeelden hiervan zijn het giroactivisme en het internetmilitantisme dat mogelijk gemaakt wordt door financiële en elektronische netwerken.

Tenslotte vertoont ook de organisatorische dimensie van de derdewereldbeweging een netwerkarakter. De organisatorische ankerpunten van de beweging zijn zeer heterogeen en meevormig. De beweging heeft nooit een organisatorisch model gegenereerd dat kon gehanteerd worden door alle nieuwkomers in het veld. Veeleer proberen alle actoren een eigen organisatie-model te ontwikkelen. Daardoor vindt men zowel verenigingen zonder winstoogmerk, feitelijke verenigingen, stichtingen, coöperaties, vennootschappen met sociaal objectief en andere organisatievormen terug onder de domeinspecifieke organisaties. Daarnaast begeven zich ook nog tal van andere niet-domeinspecifieke organisaties op het domein van de beweging. Dit zijn op de eerste plaats de zuilorganisaties die mee vorm hebben gegeven aan de beweging, maar die ook de laatste jaren zich de agenda van de derdewereldbeweging ten dele hebben eigen gemaakt. Tevens gaat het hier over een panoplie van civiele organisaties, bedrijven, scholengemeenschappen en lokale besturen die, zoals eerder vermeld, mee "beweging maken" rond de derdewereldproblematiek. In Vlaanderen, net zoals in vele andere westerse landen, heeft de derdewereldbeweging ook geen clustervorming of federatieve beweging gekend. Het organisatie-landschap blijft geatomiseerd met momenteel meer dan 130 erkende niet-gouvernementele organisaties en even zovele niet-erkende initiatieven. Van federatieve of verticale integratiestrategie is er amper sprake tenzij in het toch nog vrij losse verband van de koepel 11.11.11. (met een 60-tal leden) en de federatie Coprogram (dat alle ngo's vertegenwoordigt die subsidies van de overheid ontvangen). Wél wordt geopteerd voor coalitie en netwerkvorming en ziet men wisselende interactiepatronen tussen ngo's onderling en tussen ngo's en andersoortige organisaties. Het Belgisch Sociaal Forum, dat de andersglobalistische stroming in België vertegenwoordigt en dat in een belangrijke mate gevoed wordt door de niet-gouvernementele sector is daar een mooie illustratie van. Ngo's en niet-ngo's vinden er elkaar rond mondiale en sociale thema's, in wisselende allianties, in een vlotte formule van instap en uitstap. Dit is deels ook het geval

voor de internationale netwerken waarmee de Vlaamse derdewereldbeweging verstrengeld geraakt. Vooreerst zien we de opkomst van filialen van grote internationale ngo-concerns (zoals Foster Parents Plan, Tear Fund en Save the Children) op het Vlaamse territorium. Ten tweede zien we een schuchtere integratie van Vlaamse derdewereldorganisaties in ruimere internationale verbanden zoals Oxfam International, Eurostep of CIDSE. Maar in elk van deze gevallen heeft het Vlaamse ankerpunt nog heel veel vrijheidsgraden om haar eigen organisatie uit te bouwen, agenda te zetten en achterban te zoeken. En tenslotte, haken steeds meer actoren van de Vlaamse derdewereldbeweging aan bij internationale netwerken, coalities en campagnes die volgens een min of meer open systeem functioneren en waarbij nationale sociale organisaties (ngo's en andere), instituten allerhande en vaak ook individuen kunnen aansluiten. Recente voorbeelden zijn het Wereld Sociaal Forum, Jubilee 2000, de Schone Klerencampagne, de Wereldmars tegen Kinderarbeid en de Wereldvrouwenmars. Telkens gaat het over netwerkbewegingen die zorgen voor nieuwe normeringen aangaande publieke of gemeenschappelijke belangen en die in elk van de gevallen de derdewereldbeweging aantrekken en ook grondig beïnvloeden qua visieontwikkeling, agendasetting, actierepertoire en organisatiewijze.

8. BESLUIT

De derdewereldbeweging in Vlaanderen wordt doorgaans gezien als de avant-gardebeweging die mee de maatschappelijke ruimte heeft geschapen voor een bredere groep aan nieuwe sociale bewegingen. Hoewel de derdewereldbeweging beschouwd wordt als de meest gestructureerde en best georganiseerde van deze bewegingen is het toch een veelzijdig verschijnsel met vele gezichten en vele rollen. Dit is deels te verklaren door het feit dat de niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties, die de organisatorische kern vormen van de beweging, zelf zeer divers zijn. Deze diversiteit gaat terug op de verschillende periodes of stromingen die aanleiding hebben gegeven tot de creatie van steeds nieuwe organisaties. Hieruit volgt dat men in deze beweging nooit tot een eenduidige visie en gemeenschappelijke strategie is gekomen. Het water kan bij wijlen zeer diep zijn tussen ngo's die kiezen voor een moderniseringsproject en technische assistentie, zij die bij voorkeur economische projecten wensen te steunen, zij die kiezen voor de emancipatie van derdewereldvolkeren door nationale bevrijdingsstrijd of zij die allianties prefereren met sociale bewegingen. Vele van deze organisaties gaan allianties aan

met buitenlandse collega's en adopteren elementen (bijvoorbeeld: visies, werkmethoden,...) die uit internationale netwerken komen. Onderzoek toont aan dat de achterban van de derdewereldbeweging niet sterk gebonden is aan de bewegingsorganisaties. De ngo's zijn onbekend, maar genieten toch een grote waardering bij de bevolking. Participatie en vrijwilligerswerk binnen de ngo's blijft gereserveerd tot een beperkte, doch zeer geëngageerde, groep. In toenemende mate bieden zich trouwens niet-domeinspecifieke instituties, zoals scholen en andere civiele organisaties, zich aan als kanalen waarlangs Vlamingen hun solidariteit met de derde wereld vorm kunnen geven. Ook vormen van "engagement distancié" zitten in de lift. De derdewereldbeweging kent dus meer en meer een diffuse, heterogene, amorge en continu wijzige architectuur en dynamiek. In die zin krijgt het meer en meer de kenmerken van een moderne netwerkbeweging.

AFKORTINGEN

ABOS	Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking
ACT	Vereniging voor Technische Samenwerking
AIDR	Association International pour le Développement Rural
CEMUBAC	Centre des sciences et de la médecine de l'Université libre de Bruxelles pour les activités de coopération
CIDSE	Coopération Internationale pour le Développement et la Solidarité
COOIBO	Coöperatie Internationale Bouworde
DELIPRO	Centre d'Aide au Développement dans la Liberté et le Progrès
DIP	Doelgerichte Interventieplanning
DMOS	Dienst Missie en Ontwikkelingssamenwerking
FOMULAC	Fondation médicale de l'université de Louvain au Congo
FOS	Fonds voor ontwikkelingssamenwerking
ISI	Import-Substitutie-Industrialisering
MAI	Multilateraal Investeringsakkoord
Memisa	Medische Missie Samenwerking
ngo	niet-gouvernementele organisatie
PRA	Participatory Rural Appraisal
NCOS	Nationaal Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking
SAGO	Studie en Aktiegroep Ontwikkelingssamenwerking

BIBLIOGRAFIE

- BOSSUYT (J.) & DEVELTERE (P.), "Between autonomy and identity: the financing dilemma of NGOs", *The Courier*, 1995, no. 152, pp. 76-78.
- BRAUMAN (R.), *Le Tiers-mondisme en Question*, Paris, 1986.
- CASTEL (O.), *Les associations de solidarité internationale dans la coopération Nord-Sud: les risques d'un développement toujours dépendant, oui mais...*, Faculté des Sciences Économiques, Université de Rennes I, 2003.
- COPROGRAM, *NGO-Atlas 2002*, Brussel, 2003.
- DE SOTO (H.), *Het mysterie van het kapitaal – Waarom kapitalisme zo'n succes is in het westen, maar faalt in de rest van de wereld*, Utrecht, 2000.
- DEVELTERE (P.), *Co-operation and Development*, Leuven, 1994.
- DEVELTERE (P.), "De beweging voor de afschaffing van de kinderarbeid: voorbeeld van een netwerkbeweging in een globale context" in: E. BREMS & P. VANDEN HEEDE (red.), *Bedrijven en mensenrechten – Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid*, Antwerpen, 2003, pp. 287-300.
- EKSTERMOLENGROEP, *Don Quichote voorbij. NGO's zoeken het ritme van de globalisering*, NCOS/11.11.11., Brussel, 2000.
- ELCHARDUS (M.), HUYSE (L.) & HOOGE (M.), *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*, Brussel, 2000.
- EUROPESE COMMISSIE, *Eurobarometer 58.2*, Brussel, 2002.
- ION (J.), *La fin du militantisme?*, Paris, 1997.
- KHAGRAM (S.), RIKER (J.) & SIKKINK (K.), *Restructuring World Politics – Transnational Social Movements, Networks and Norms*, Minneapolis, 2002.
- MARTENS (A.) *Brandpunten van de Sociale Beweging*, Leuven, 1992.
- PAQUOT (E.), *International Solidarity Organisations and Public Authorities in Europe. Comparative study on National and European Aid and Consultation Schemes. Summary*, Parijs, 2001.
- POLLET (I.) & DEVELTERE (P.), *Het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Vlaanderen: Resultaten van een enquête in 2003*, Leuven, 2003.
- SALAMON (L.M.) & ANHEIER (H.K.), *The Emerging Nonprofit Sector: An Overview*, Manchester, 1996.
- SHAW (T.), "Global/Local: States, Companies and Civil Societies at the End of the Twentieth Century" in: K. STILES, *Global Institutions and Local Empowerment: Competing Theoretical Perspectives*, New York, 2000.
- STANGHERLIN (G.), *Les Organisations non gouvernementales de coopération au développement*, CRISP, 2001.
- WALGRAVE (S.), *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen – een sociologische verkenning van de milieubeweging, de derde wereldbeweging en de vredesbeweging*, Leuven, 1994.
- WOODS (A.), *Facts about European NGOs Active in International Development*, Parijs, 2000.

Le mouvement tiersmondiste. Un nouveau mouvement social et un mouvement-réseau

PATRICK DEVELTERE

RÉSUMÉ

Dans la région flamande de la Belgique, tout comme dans beaucoup d'autres régions développées, le mouvement tiersmondiste est devenu un des acteurs principaux de la coopération au développement. Le mouvement est vu comme le précurseur historique des nouveaux mouvements sociaux, mais également comme celui qui est le plus structuré et le mieux organisé. Le mouvement se présente simultanément comme le "Mouvement des ONG", comme le "Mouvement de Solidarité internationale" et comme le "Mouvement Nord-Sud". Ses acteurs prennent plusieurs rôles comme celui du bien-faiteur-philanthrope, celui de l'entrepreneur des projets de développement, celui du lobbyiste et celui d'émeutier potentiel. Ces identités et rôles divers sont liés aux cinq générations d'ONG qui ensemble constituent le vecteur principal du mouvement. Au sein du mouvement, des analyses et des prescriptions contradictoires sont développées. La base sociale et populaire du mouvement n'a qu'un lien très faible avec les organisations du mouvement. Les ONG sont méconnues, mais fortement appréciées. De nouvelles formes d'engagement distancié comme l'activisme du virement automatique et le militantisme électronique deviennent de plus en plus important. De nouvelles organisations, coalitions et réseaux sont créés tous les jours. La métaphore du réseau est probablement appropriée pour décrire le caractère diffus, hétérogène et amorphe du mouvement. Nous proposons d'utiliser le terme "mouvement-réseau" pour ce type de mouvement.

The third world movement. A new social movement and a network movement

PATRICK DEVELTERE

SUMMARY

In the Flemish region of Belgium, as much as in other western regions, the third world movement has come central stage as far as development co-operation is concerned. The movement is seen as the historical precursor and the most structured and organised of the new social movements. The movement presents itself simultaneously as the "NGO Movement", the "Solidarity Movement" and the "North-South Movement". Its actors get and take very diverse roles such as those of idealistic philanthropists, efficient entrepreneurs of development projects, intelligent lobbyists and potential trouble-makers. These different identities and roles go back to the five generations of NGOs that are the main constituents of this movement. Within the movement contradictory analyses, visions and policy recommendations are developed. The social constituency of the movement is only loosely linked to the movements' organisations. The organisations are not very well known, but they are still very popular. Loose formulae of involvement such as check-account militantism and internet militantism are gaining ground. In addition new organisations, coalitions and networks are continuously being created. The metaphor of the network is probably appropriate to depict the diffuse, heterogeneous, amorphous and ever changing architecture of the movement. We suggest to call this kind of movement a network movement.